

форм навчання, нових, більш досконалих механізмів управління навчальними закладами, новими освітніми послугами тощо.

1. Шумпетер И. Теория экономического развития. – М., 1982. – 455 с.

2. Козенков Д.С. Інноваційний розвиток та людський потенціал: оцінка та стимулювання / Козенков Д.С., Вашикевич В., Солошенко К.М., Якубова Е.П. / Під ред. К.Ф. Ковальчука. – Дніпропетровськ: Системні технології, 2004. – 157 с.

3. Glatter R., Castle F., Cooper D., Evans., Woods Ph.A. What's New? Identifying Arising from School Collaboration Initiatives Educational Management Administration & Leadership. – 2005. – 33 (4).

4. Jacobs C. The Evaluation of Educational Innovation. – 2000. – 6. – 262 p.

5. Петрова К.П. Инновационный процесс в высшей

школе как ...// Инновации. – Братск: БрГТУ, 2001. – ч. I. – С. 3–10.

6. Выгинный С.М. Проблемы продвижения услуг дистанционного профессионального образования и концепция "маркетинговых сигналов" [Электронный ресурс] / С.М. Выгинный. – URL: <http://www.marketing.spb.ru/conf/2002-01-edu/sbornik2.htm>

7. Інновації у вищій освіті: проблеми, досвід, перспективи: монографія / за ред. П.Ю. Сауха. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2011. – 444 с.

8. Хуторской А.В. Педагогическая инноватика. – М., 2008.

9. Феномен інновації – ред. Кремень.

10. Офіційна сторінка Товариства POLYMEDIA – Товариства інноваційного розвитку освіти РФ – Електронний ресурс. – Режим доступу: http://edcommunity.ru/press/articles/future_class.php

Стаття надійшла до редакції 10.02.2014

УДК 37:[37:801.73]

Вікторія Гарага, аспірантка кафедри теорії та історії педагогіки
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, м. Київ

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ГЕРМЕНЕВТИКИ

Статтю присвячено проблемі визначення ролі педагогічної герменевтики в освіті, характеристиці основних принципів та ідей герменевтичного підходу.

Ключові слова: розуміння, інтерпретація, герменевтика, герменевтичний підхід, герменевтика в освіті.
Літ. 9.

Виктория Гарага, аспирантка кафедры теории и истории педагогики
Национального педагогического университета имени М.П. Драгоманова, г. Киев

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ГЕРМЕНЕВТИКИ

Статья посвящена проблеме определения роли педагогической герменевтики в образовании, характеристике основных принципов и идей герменевтического подхода.

Ключевые слова: понимание, интерпретация, герменевтика, герменевтический подход, герменевтика в образовании.

Victoria Haraha, Postgraduate of
Theory and History of Pedagogic Department
National Pedagogical University by M.Drahomanov, Kyiv

CONCEPTUAL BASIS OF PEDAGOGICAL HERMENEUTICS

The article is devoted to the problem of determination of the role of pedagogical hermeneutics in education, description of basic principles and ideas of hermeneutics approach.

Keywords: understanding, interpretation, hermeneutics, hermeneutics approach, hermeneutics in education.

Актуальність дослідження. Тенденції розвитку сучасного суспільства і потреби, які висуюються сьогодні до людини як ресурсу його благополуччя та процвітання такі, що очевидною стає необхідність підготовки випускників школи, здатних: - гнучко адаптуватися в змінних життєвих ситуаціях, самостійно набувати необхідних знань, уміло

застосовувати їх на практиці для вирішення різноманітних проблем. У майбутньому ці уміння допоможуть особистості: - знайти своє місце в житті; - самостійно генерувати нові ідеї, творчо мислити; - грамотно працювати з інформацією (збирати необхідні для вирішення певної проблеми факти, аналізувати їх, висувати гіпотези рішення проблем, робити зіставлення з аналогічними або

альтернативними варіантами рішення, встановлювати закономірності, робити аргументовані висновки, застосовувати отримані висновки для виявлення і рішення нових проблем); - бути комунікабельними, контактними в різних соціальних групах тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Герменевтика тривалий час інтенсивно розвивалася як філософська наука. На основі ідей, висловлених у різні часи такими видатними мислителями, як М. Флабіус, Ф. Вольф, Ф. Шлейєрмахер, В. Дільтей, М. Хайдеггер, Е. Коррет та ін., вона розглядалась як метод історичної інтерпретації, учення про осмислення буття, метод гуманітарних наук тощо.

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. герменевтика стала одним із найбільш актуальних і перспективних напрямів у сфері досліджень з філософії. Представники філософської герменевтики (Е. Бетті, Х.Г. Гадамер) [2] розглядають герменевтику не тільки як метод дослідження гуманітарних наук, але і як спосіб тлумачення людського буття взагалі та іншої індивідуальності зокрема. У результаті філософського осмислення проблем сучасної освіти були виділені філософсько-педагогічні стратегії розвитку освіти і творчого саморозвитку особистості. У їхньому ряду: аксіологічний, культурологічний, антропологічний, гуманістичний і герменевтичний. Причому саме з останнім учені пов'язують надії на цілісне розуміння культурних загальнолюдських цінностей.

Дослідження Ш.А. Амонашвілі, В.П. Бездухова, С.О. Днепров, М.Д. Нікандрова, М.С. Розова, В.А. Сластьоніна розкривають роль освіти і ціннісних орієнтацій в герменевтиці.

Обґрунтуванню необхідності застосування герменевтичного методу в педагогіці присвячено роботи В. Загвязінського, А. Закірова [4; 6].

Метою даної статті є з'ясування концептуальних ідей герменевтичного підходу, які реалізуються в освітньому процесі.

Виклад основного матеріалу. Останнім часом стало очевидно, що освіта, як сфера людської діяльності не здатна екстенсивними методами ефективно й адекватно до сучасних вимог упоратися зі своїми завданнями в динамічно мінливому світі. У зв'язку з цим педагогічна громадськість протягом останніх років усе більше уваги приділяє пошуку підходів до організації навчально-виховного процесу, альтернативних авторитарному. Одним із таких є герменевтичний.

Герменевтика (від др. гр. дієслова гесменехмщ “пояснюю”) – це загальнонаукова

теорія і практика інтерпретації і розуміння письмово зафіксованих проявів життя людини через осмислення емоційно-духовного досвіду людства, представленого в науці, релігії, мові, мистецтві, культурі в цілому. Герменевтику після європейської дискусії 60 – 70-х рр. минулого століття стали називати інтелектуальним полем існування людини. Її методологія відповідає природі людини, що шукає опору, сенс пізнання, до деякої міри долаючи протиріччя між знанням і вірою, оскільки призводить не просто до знання, а до особливого стану – осяяння.

Виокремлення у педагогіці герменевтичного напрямку потребує осмислення даного феномену на основі сформованих в сучасній психолого-педагогічній науці концепцій, серед яких:

- культурно-історична теорія розвитку психіки людини Л.С. Виготського;

- психологічне вчення про взаємозв'язок мови і свідомості А.Р. Лурії;

- теоретичне обґрунтування єдності свідомості та діяльності С.Л. Рубінштейна;

- діалогічна концепція М.М. Бахтіна, яка дає підстави зазначити, що діалог є необхідною передумовою існування культурного простору.

Тлумачення самого терміну та осмислення зазначених концепцій дає нам підстави головним питанням педагогічної герменевтики визначити процес розуміння, яке стосується всіх учасників освітнього процесу, адже, як відомо, проблема знання й проблема розуміння включені в загальний процес освоєння людиною навколишнього світу, поза цією діяльністю вони втрачають зміст і значення.

Розуміння – це “уявне відтворення об'єктивного процесу виникнення й формування предмета цілеспрямованої діяльності й мислення” [8]. Інтерес викликає той факт, що, якщо раніше розуміння визначалося лише як гіпотетична розумова здатність, функцією якої є усвідомлення значень речей, то в сучасному прочитанні дефініція даного терміна схиляється до гуманістичної забарвленості: “співчутлива оцінка іншої людини, особливо її поглядів з деяких питань або переконання щодо чого-небудь” [1, 81].

Розуміння – це форма мислення. За словами І.Д. Демакої, це – серйозна інтелектуальна праця й напруга, тому що вона можлива тільки на основі співпереживання й ідентифікації [3]. Логіка даного процесу містить у собі знання (одержання інформації), її розпізнання, класифікацію отриманої інформації й розуміння (осмислення).

Слід зауважити, що будь-яка пізнавальна діяльність людини є спрямованою на формування конкретних уявлень про навколишній світ. І для

того, щоб засвоєвані знання сприяли ефективності та продуктивності в майбутній педагогічній діяльності, вони повинні насамперед бути зрозумілими. Слід відзначити, що накопичення незрозумілої інформації веде до того, що, по-перше, людина не може нею творчо користуватися, а по-друге, викликає негативні емоції (невпевненість, тривожність).

Розуміння виступає необхідною умовою та передумовою усвідомленого засвоєння знань. У відповідності зі структурою акту засвоєння знань (сприйняття – розуміння – осмислення – закріплення – застосування), розуміння є обов'язковим етапом виникнення нових знань у системі вже існуючих [7].

Підкреслимо, що мета розуміння полягає не в належній інтерпретації тексту, не в реконструкції ідей і думок, що інтерпретуються, а в активізації власних мисленнєвих процесів через формування діалогової системи. У результаті спілкування з текстом інтерпретатор (читач) практично створює власний Авторський Текст. Основною задачею герменевтики є збагнення “глибинного значення”, у зв'язку з чим виникає необхідність використання особливого прийому розуміння – “виходу за межі того, що розуміється”.

Концептуальною основою герменевтичної педагогіки є ідея про те, що внутрішній суб'єктивний світ людини не можна зафіксувати як інші предмети об'єктивного сприйняття. Цей внутрішній прихований світ особистості “відкривається” в результаті особливого активного розуміння педагогом дитини, її потреб і мотивів, природи вчинків, наближення до рішення актуальних завдань гуманізації дитячого життя. Тільки за цих умов можна правильно й ефективно впливати на розвиток особистості та корегувати її дії і поведінку.

Герменевтичний підхід, який вимагає від учнів не лише оперативного сприймання і запам'ятовування інформації, але й її розуміння, аналізу, творчого опрацювання, виділення ключових проблем, є предметом дослідження таких науковців, як А.Ф. Закірова, В.П. Зінченко, І.Д. Демакова, І.Я. Каплунович, Є. Коробов, Ю.В. Сенько, І.І. Сулима та ін. і являє собою концептуально новий етап у розвитку освіти в цілому.

Як зауважує А.Ф. Закірова, герменевтичний підхід у педагогіці є достатньо новим. Так, у педагогіці нового часу прослідковуються такі ідеї: опори в розумінні на “девінаційний метод”, який має за основу не раціональне пізнання, а прояви творчої інтуїції, уживання в психологію іншого “Я”; визнання пізнавальної ролі діалогу у збагаченні

людини і дійсності; ідея циклічного характеру розуміння як руху від загального до часткового і від часткового до загального [8].

А.Ф. Закірова бачить у педагогічній герменевтиці теорію і практику тлумачення й інтерпретації педагогічних знань, зафіксованих у різноманітних письмових текстах, які відображають уявлення про педагогічну реальність (людини як суб'єкта творчого саморозвитку, цілей, механізмів, принципів, змісту, методів та форм виховання й самовиховання) з метою найбільш повного осмислення та глибокого розуміння цих знань з урахуванням соціально-культурних традицій, рефлексивного підходу до емоційно-духовного досвіду людства й особистісного досвіду суб'єкта [5].

Слід зауважити, що сутність його полягає і в здатності педагога осягти внутрішній зв'язок у досліджуваних явищах педагогічної дійсності, скласти адекватне уявлення про причинно-наслідкові зв'язки, розуміти глибинний зміст поведінки та діяльності дитини, сутність її цінностей та орієнтацій, організувати процес навчання школярів через створення особистісно орієнтованих емоційно-образних ситуацій.

Використовуючи герменевтику для реалізації завдань сучасної педагогіки, вчитель у взаємодії з дітьми не тільки зважає на педагогічні факти, а й, передусім, аналізує те, що за ними криється, звертає увагу на природу того чи іншого вчинку дитини. Орієнтація педагога на усвідомлення внутрішньої сутності фактів, які характеризують поведінку учня, та їх розуміння, допомагають учителю проникнути у світ дитини й пізнати її особливості. У цьому контексті наукові засади герменевтики є для педагога методологічними передумовами в розкритті суті педагогічних явищ і створюють умови для розвитку емпатії, утвердження гуманістичної особистісно зорієнтованої педагогіки. Мета герменевтичного підходу – інтенсифікація процесу саморозвитку і самореалізації учня, активізація пізнавальної діяльності, яка не обмежується рамками уроку і не закінчується разом із дзвінком. А це, в свою чергу, вимагає розробки нових способів навчання, відмінних за якістю та способами організації навчальної діяльності.

На сучасному етапі розвитку педагогічної науки такі вчені, як В.Ю. Башашкіна, О.С. Булатова, Г.П. Капустіна, І.П. Подласий, В.В. Шоган та ін. доводять, що ідеї герменевтичного підходу є співзвучними ідеям креативного навчання, яке вимагає не рішення готових дидактичних задач, а стимулювання і розвитку творчого мислення учнів, незалежності в думках і оцінках, готовності

до сприйняття нового і незвичайного в навчальних ситуаціях, розвитку самомотивації [9].

На основі поєднання герменевтичного і креативного підходів, як зауважує А.В. Морозов, можна створити таке освітнє середовище, яке сприятиме підготовці “нових учнів” і “нових учителів”, здатних до творчості і співтворчості. При цьому між педагогом і учнем вибудовуватимуться відносини діалогу, партнерства, співпраці, засновані на увазі до ініціативи учня. І, що найважливіше, – “учень не просто засвоює готові уявлення і поняття, а сам, на основі здобутих знань і вражень, будує свою систему уявлень про світ” [1, 81]. Крім того, А.В. Морозов наголошує, що якість освіти буде визначатися не стільки кількістю знань, які отримав учень, скільки його умінням знаходити “нетривіальні, несподівані, незвичайні рішення життєвих проблем” [1, 81].

Проведений аналіз філософської та психолого-педагогічної літератури дозволив нам визначити принципи, на основі яких реалізується герменевтичний підхід в освіті:

- витіснення зайвого дидактизму;
- заміни монологу – діалогом як основною формою комунікації та як базовим дослідницьким методом, заснованим та ціннісно-змістовий рівності дорослого й дитини, тобто прихильності до дотримання рівності суб’єктів діалогу;
- твердження відносин рівноправно співпрацюючих людей;
- відмови від монополії на істину;
- розуміння значущості внутрішнього світу іншої людини й прийняття її як цінності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, педагогічна герменевтика здійснює гуманістичну стратегію педагогічної взаємодії; ставить учня в позицію активного суб’єкта навчання, розвиває його здатність до самоврядування власним навчанням, саморозвитком особистісних якостей, організовує процес навчання як рішення навчально-пізнавальних проблем на основі творчого діалогу й реалізації в освітньому просторі принципів розуміння. Вона близька до педагогічної науки як метод, що дозволяє переосмислити її

філософські, соціально-психологічні теорії для аналізу, пояснення, організації, проектування і прогнозування шляхів удосконалення педагогічного процесу, пошуку ефективних педагогічних систем розвитку особистості тощо. Адже герменевтика дає змогу зрозуміти людську природу і її особливості, уможливує проникнення у глибинний людський світ, розуміння взаємозв’язку й взаємозумовленості внутрішніх індивідуально-особистісних процесів.

Перспективи подальших досліджень пов’язані з визначенням можливостей використання герменевтичного підходу в організації навчання молодших школярів.

1. *Большой толковый психологический словарь. В 2 томах / А. Робер. Пер. с англ. Е.Ю. Чеботарева. – М.: Вече – Т. 2., 2003. – С. 81.*

2. *Гадамер Х.Г. Истина и метод: Основы филос. герменевтики / Х.Г. Гадамер [пер. с нем.; общ. ред. и вступ. ст. Б. Н. Бессонова]. – М.: Прогресс, 1988. – 704 с.*

3. *Демакова И.Д. Воспитательная деятельность как педагогические понятия // www.tspu.edu.ru.*

4. *Загвязинский В.И. Методология и методы психолого-педагогического исследования: учеб. пособ. [для студ. высш. учеб. завед.] / В. Загвязинский, Р. Атаханов. – 6-е изд., стер. – М.: Издательский центр “Академия”, 2010. – 208 с.*

5. *Закирова А.Ф. Педагогическая герменевтика. – М.: Издательский Дом Шалвы Амонашвили, 2006. – 328 с.*

6. *Закирова А.Ф. Теоретические основы педагогической герменевтики: монограф. / А.Ф. Закирова. – Тюмень: Изд-во Тюменск. гос. ун-та, 2001. – 152 с.*

7. *Линенко А.Ф. Місце та роль педагогічної герменевтики в освіті // Наука і освіта: наук.-практ. журнал Півд. наук. Центру АПН Укр. – 2007. – №1/2 (січ.-квіт.). – С. 157 – 159.*

8. *Психологический словарь / Под ред. [ред.-упоряд. В.В. Давыдова, А.В. Запорожца, Б.Ф. Ломова и др.] – М., 1983. – С. 264.*

9. *Халперн Д. Психология критического мышления. / Дайяна Халперн. – П.: 4-тое междунар. издание: СПб.: Изд-во Питер, 2000 – 512 с.*

Стаття надійшла до редакції 17.03.2014



“... людина є особистістю в силу того, що свідомо визначає своє ставлення до оточення”.

Сергій Рубінштейн
український, російський психолог і філософ

